

PHILOSOPHIA
PERIPATETICO-SCHOLASTICA

VOLUMEN I.

Completens Logicam et Philosophiam primam.

« Sic statuite tanto meliorem disciplinarum fore rationem, quanto ad doctrinam
Thomae Aquinatis propius accesserit ».

S. P. LEO pp. XIII ad Archiep. Mechliniensem, an. 1880.

« Quicumque Aristotelem legere potest, quin ingenii incomparabilis divinitatem admiretur,
is porro mihi vel bellua vel angelus iudicabitur ».

Card. PALLAVICINUS, *Vindic. Soc. Jesu*, c. 24.

A. M. D. G.

LOGICA

APPARATUS AD UNIVERSAM LOGICAM

SUMMARIUM. — I. Logicae definitio. — II. Logicae subiectum. — III. Ens naturae et ens rationis — prima et secunda intentio. — IV. Logicae divisio. — V. Logica est scientia. — VI. Necessitas et praestantia logicae.

I. LOGICAE DEFINITIO. Logica a graeco vocabulo λογος, quod latine versum dicitur sermo, verbum, ratio, idem est ac rationalis disciplina seu ratio disserendi, et a S. Thoma definitur: *Scientia quae est directiva ipsius actus rationis, per quam scilicet homo in ipso actu rationis ordinate et faciliter et sine errore procedit* (1). Qua ex definitione liquet, munus logicae in eo versari, ut actus rationis rite dirigantur ad verum ordinate, faciliter et sine errore capessendum.

Definitio evolvitur. Ut prolata definitio probe intelligatur, animadvertendum est, humanam mentem posse sua cognitione non solum percipere res extra ipsam positas, sed etiam suos proprios actus, quibus ceterarum rerum cognitionem sibi comparat. Siquidem facultas spiritalis hoc sibi vindicat, ut supra seipsam reverti queat reditioe completa; ideoque cum intellectus aliquid intelligit, et suam intellectionem et seipsum intelligentem cognoscere valet. Quod si mens suas operationes intellectrices percipere potest, sponte fluit, ipsam posse leges investigare ac detegere, quibus suos intelligendi actus ad verum assequendum debeat dirigere. Quocirca perspicuum est dari posse scientiam, quae modum rationemque tradat dirigendi operationes intellectus ad veritatem tute faciliterque possidendam.

(1) In lib. I *Posterior. Analyt.* lect. 1.

Definitio a nobis nuper explicata, sic perbelle illustratur a S. Thoma: « Alia animalia quoddam naturali instinctu ad suos actus aguntur, homo autem rationis iudicio in suis operibus dirigitur; et inde est quod ad actus humanos facilliter et ordinate perficiendis diversae artes deseruiunt. Nihil aliud ars esse videtur, quam certa ordinatio rationis, qua per determinata media ad debitum finem actus humani perveniunt. Ratio autem non solum dirigere potest inferiorum partium actus, sed etiam actus sui directiva est: hoc enim est proprium intellectivae partis ut in seipsa reflectatur. Nam intellectus intelligit seipsum, et similiter ratio de suo actu ratiocinari potest. Sicut enim ex hoc, quod ratio de actu manus ratiocinatur, adinventum est ars aedificatoria vel fabrilis per quas homo facilliter et ordinate huiusmodi actus exercere potest; eadem ratione ars quaedam necessaria est, quae sit directiva ipsius actus rationis, per quam scilicet homo in ipso actu rationis ordinate et facilliter et sine errore procedat. Et haec est ars logica, idest rationalis scientia. Quae non solum est rationalis ex hoc, quod est secundum rationem, quod est omnibus commune, sed etiam ex hoc, quod est circa ipsum actum rationis sicut circa propriam materiam » (1).

II. LOGICAE SUBIECTUM. Ex definitione mox explicata elucet, subiectum logicae, quod a recentibus nuncupari solet obiectum, esse ordinem in actibus mentis ponendum ad faciliorem veritatis assequutionem, et pressius esse argumentationis seu ratiocinii directionem; propter quod scite a S. Augustino Logica appellata fuit scientia ratiocinationis (2). Hinc B. Albertus Magnus, opinionio Avicennae, Algazelis et Alfarabii subscribens, docet, subiectum logicae non esse restringendum ad syllogismum, sed necessario extendendum ad quaslibet argumentationis species, licet inter eas principem locum sibi vindicet syllogismus. En eius verba: « Cum logica, ut dicit Aristoteles, det omni scientiae modum disserendi, et inveniendi, et diiudicandi quod quaesitum est: oportet quod tali sit ut de subiecto, quod omnibus in omni aequaliter applicabile est. Sunt autem adhuc quaedam in quibus ex singularibus quaerimus invenire quod ignotum est, sicut in experimentalibus, in quibus utimur vel syllogismo vel inductione ad universale accipiendum, et non possumus uti syllogismo perfecto. Propter quod syllogismus commune subiectum logicae esse non potest » (3).

Ad huius doctrinae intelligentiam e re erit paucis declarare quid differat inter obiectum materiale et obiectum formale alicuius scientiae.

(1) *Poster. Analyt.* lib. I, lect. 1.

(2) *De Civ. Dei*, lib. II, cap. VII.

(3) *De Praedicabilibus*, tract. 1, cap. IV.

Age vero obiectum materiale cuiusvis scientiae dicitur res illa sive materialis sive spiritualis, circa quam scientia versatur, et hoc obiectum nominari etiam solet materia scientiae. Formale obiectum e contra est modus vel ratio sub qua quaevis scientia respicit suum obiectum materiale. Ex utroque hoc obiecto efflorescit obiectum totale, quod a Scholasticis post Aristotelem vocatum fuit subiectum scientiae.

Hoc delectu rerum exposito ad propositum nostrum accedamus. Cum logica sit scientia, qua actus rationis ad veritatis assequutionem diriguntur, plane consequitur, eius obiectum materiale complecti ipsos actus rationis, et ex adverso formale esse reponendum in eorumdem directione et ordine ad verum prosequendum. Iam vero mens humana novas veritates haudquaquam sibi comparat, nisi ex notis ad incognita progrediens, quod fit per ratiocinium. Logica igitur in primis spectat ratiocinii directionem: de ceteris vero actibus non absolute et propter seipsos disserit, sed quatenus ad ratiocinium ordinantur.

Exposita mox doctrina illustrior evadit, si cum S. Thoma distinguamus varios modos, secundum quos ordo ad intellectum nostrum referri potest, quae relatio quadripartitam habet divisionem. Nam 1) ratio nostra potest ordinem considerare, quin illum efficere valeat. 2) Ordinem considerando illum efficit in suis actibus. 3) Ordinem considerat et efficit in actibus voluntatis. 4) Demum ordinem considerat et efficit in rebus exterioribus. Primus ordo pertinet ad philosophiam naturalem; secundus ad philosophiam rationalem seu logicam; tertius ad philosophiam moralem; quartus ad artes mechanicas (1). Sapienter ergo philosophia omnis a veteribus tres in partes dispersita fuit; nimirum in disserendi subtilitatem; in obscuritatem naturae; in vitam atque mores. Hanc partitionem sic eleganter persaequitur Tullius: « Fuit iam accepta a Platone philosophandi ratio triplex: una de vita et moribus; altera de natura et rebus occultis; tertia de disserendo, et quid verum, et quid falsum, quid rectum in oratione, pravumque, quid consentiens, quid repugnans iudicando » (2).

Haec tripartita philosophiae divisio a Platone ducta in Peripateticis permansit, uti testis est B. Albertus M., qui rem ita declarat: « Apud Peripateticos philosophia in tres partes prima divisione divisa est; in physicam scilicet generaliter dictam, et ethicam generaliter dictam, et rationalem similiter acceptam. Dico autem physicam generaliter dictam, quae comprehendit et naturalem et disciplinalem et divinam. Ethicam autem generalem, quae in se continet et monasticam et oeconomicam et civilem. Rationalem autem et generalem, quae

(1) Vide S. THOMAM in I *Ethic.* lect. 4.

(2) *Acad.* lib. I, cap. V.

comprehendit omnem modum deveniendi de noto ad ignotum quocumque modo; quod per multa genera probationum fit, ut in sequenti ostenderetur. Manifestum est igitur, quod logica aliqua pars est philosophiae » (1).

III. ENS NATURAE ET ENS RATIONIS. Ut accuratius determinetur subiectum logicae, clariusque appareat respectus sub quo ipsa de actibus rationis disserit, notandum est huiusmodi actus considerari posse vel ut sunt quaedam res, et dicuntur entia naturae, vel ut sunt notiones vel conceptus, et dicuntur entia rationis. Uti enim post Aristotelem politiores Scholastici decernunt, et ipsa rei veritas monet, intellectivi actus ad logicam spectant prout formaliter considerantur ut conceptus, idest ut instrumenta assequendae veritatis; et sic speciali modo vocantur entia rationis, quatenus nempe ratio contemplantur ordinem, quem ipsa in propriis actibus facit, ut ad perfectam rerum cognitionem assequendam apti evadant tum inquirendo, tum iudicando.

Rem sic notavit B. Albertus: « Rationis opus est ordinare, componere, colligere et resolvere ea, quae collecta sunt, quo opere utitur (logicus) quasi instrumento in accipiendo scientiam quando procedit a noto ad ignotum » (2). Quare cum ens dividatur bifariam in ens reale, quod existit vel existere potest in rerum natura, et in ens rationis seu logicum, quod subsistit in intellectu, et secundum intellectuale substantiam accipit praedicata, quae ipsi prout viget extra intellectum attribui minime valeant; iure meritoque concludimus subiectum logicae non esse ens reale, sed ens rationis; quia logica non scrutatur naturam operationis intellectivae, sed tota in eo immoratur, ut detegat modum rationemque ordinandi mentales actus, quo ipsi ex veritatibus notis tutius faciliusque veritates ignotas elicere valeant.

In re subtili et satis abscondita placet propositam doctrinam illustrare huc transferendo bina S. Thomae loca in quibus sic eloquitur: « Ens est duplex, ens naturae et ens rationis. Ens rationis proprie dicitur de illis intentionibus, quas ratio advenit in rebus consideratis, ut est intentio generis, differentiae, praedicati... quae quidem non inveniantur in rebus; sed considerationem rationis consequuntur; et huiusmodi, scilicet ens rationis est subiectum logicae » (3). Et alibi: « Sunt quaedam rationes, quibus in re intellecta nihil respondet, sed ea quorum sunt huiusmodi rationes intellectus non attribuit rebus prout in seipsis sunt; sicut patet in ratione generis et speciei, et aliarum intentionum intellectualium; nam nihil est in rebus, secundum quod sunt extra animam, cuius similitudo sit ratio generis vel speciei.

(1) *De Praedicab.* tract. I, cap. II.

(2) *Loc. cit.* cap. VII.

(3) *Metaph.* lib. IV, lect. 4.

Nec tamen intellectus est falsus, quia ea quorum sunt istae rationes... non attribuit rebus secundum quod sunt extra animam, sed solum secundum quod sunt in intellectu » (1).

Non est ergo confundendum ens rationis cum actu rationis; etenim operationes intellectus spectari possunt prout ex propria natura ordinem dicunt ad obiectum et ad potentiam, et sub hoc respectu sunt entia naturae, de quibus agit philosophia naturalis; vel secundum ordinem quem intellectus considerando efficit in illis, et hoc modo attinguntur a logico. Quam ad rem ut vigeat ens rationis, quod est subiectum philosophiae rationalis, requiritur actus reflexus; sed non omnis actus reflexus dici potest ens rationis, cum quandoque per reflexionem illud idem percipiatur, quod actu directo apprehensum fuit, licet clarius explicatiusque comprehendatur.

Prima et secunda intentio. Quandoquidem actus intellectus cognoscentis ens naturae dicitur *prima intentio*; et e contra actus, qui apprehendit ens rationis, nuncupatur *secunda intentio*, non erit inopportuna, aliquid innuere de primis et secundis intentionibus; ex eo praesertim quod huiusmodi nomina magno usui esse solent in universa philosophia, et eorum distinctio necessaria prorsus est ad difficiles quaestiones aperiendas. Prima ergo intentio dicitur actus intellectus, qui est similitudo rei extra animam existentis; ut est intentio hominis, et lapidis: secunda autem intentio dicitur aliquid consequens actum, et modum intelligendi rem; ideoque non est similitudo rei existentis extra intellectum, sed est similitudo rei, prout in mente existit, et ex hac existendi ratione suscipit praedicata quae non habet extra animam, ut denominatio generis, speciei, vel praedicati: nulla quippe est res extra intellectum, quae nuncupatur vel genus, vel species, vel praedicatum.

Quare neque secunda intentio est confundenda cum actu reflexo intellectus; tamen numquam habeatur nisi per actum reflexum, cum omnis secunda intentio sit actus reflexus, sed non vicissim. Similiter non est confundenda natura intentioni subiecta cum ipsa intentione; sicut natura animalis et hominis cum intentione generis et speciei; et consequenter plurimum interesse concluditur inter naturam universalem et intentionem universalitatis, quemadmodum suo loco accurate erimus explicaturi. Hinc nomina primae intentionis imponuntur rebus prout sunt in se: nomina vero secundae intentionis rebus imponuntur secundum quod subiectae sunt intentioni, quam intellectus efficit in eis. Secunda haec intentio, quae constituit subiectum logicae, est prior intellectu-ut finis, non ut effectus, cum comparatur ad intellectum ut passivum ad activum (2).

(1) *QQ. DD. De Pot.* q. 7, a. 6.

(2) *Cl. S. Thom. De Pot.* q. 1, a. 1 ad 10, et q. 7, a. 9. *Consule COSMUM ALAMANNUM, Logic. q. 1, a. 6.*

Propositam a nobis doctrinam de ente naturae et rationis, et de prima ac secunda intentione sic illuminare complexus est Aquinas noster: « Ipsa conceptio intellectus tripliciter se habet ad rem, quae est extra animam. Aliquando enim id quod intellectus concipit est similitudo rei existentis extra animam, sicut hoc quod concipitur de hoc nomine *homo*, et talis conceptio intellectus habet fundamentum in re immediate; in quo rebus ipsa ex sua conformitate ad intellectum facit quod intellectus sit verus, et quod nomen significans illum intellectum de re dicatur. Aliquando autem hoc, quod significat nomen, non est similitudo rei existentis extra animam; sed est aliquid, quod consequitur ex modo intelligendi rem, quae est extra animam: et huiusmodi sunt intentiones, quas intellectus noster adinvenit; sicut significatum huius nominis *genus* non est similitudo alicuius rei extra animam existentis; sed ex hoc, quod intellectus intelligit animal ut in pluribus speciebus, attribuit ei intentionem generis, et huiusmodi intentionis, licet proximum fundamentum non est in re, sed in intellectu; tamen remotum fundamentum est res ipsa. Unde intellectus non est falsus qui has intentiones adinvenit. Aliquando vero id, quod significatur per nomen, non habet fundamentum in re neque proximum neque remotum, sicut conceptus chimaerae, quae neque est similitudo alicuius rei extra animam, neque consequitur ex modo intelligendi rem aliquam naturae, et ideo ista conceptio est falsa » (1).

Ex prolatis S. Doctoris verbis de prima et secunda intentione sane intelligitur, quam accurate nomina primae intentionis dicantur ab eodem ea quae rebus sunt imposita absolute, mediante conceptione qua fertur intellectus super ipsam rem in se, ut homo, vel lapis: nomina autem secundae intentionis ea dicantur, quae imponuntur rebus non secundum quod in se sunt, sed secundum quod subsunt intentioni, quam intellectus facit de eis, ut cum dicitur: homo est species, animal est genus (2).

Nota. Conceptio intellectus a veteribus nuncupata fuit intentio, propterea quod intellectus intelligendo aciem suam quodammodo intendit in res intellectas.

IV. LOGICAE PARTITIO. Logica generatim ex veterum instituto tres in partes dispesci solet, secundum tres operationes humani intellectus specie differentes. Prima pars tractat de simplici apprehensione; altera de iudicio; tertia de ratiocinio. Huiusmodi partitionis sic potest ex veterum doctrina assignari sufficiens ratio ducta ex iis, quae intellectus cognoscit in rebus ut perfectam scientiam consequatur. Intellectus quippe noster in rebus percipiendis vel cognoscit re-

(1) I *Sent.* Dist. 2, q. 1, a. 3 corp.

(2) *Opus. De Nat. generis*, cap. XII.

rum essentias simpliciter; vel essentias cum suis proprietatibus; vel denique cognoscit etiam causas quamobrem tales proprietates conveniunt essentis rerum. Si primum, habetur actus intellectus, qui unice rem apprehendit, quin aliquid de illa affirmet vel neget; et hic actus imperfectior est, utpote via ad alios, et dicitur simplex apprehensio vel indivisibilem intelligentia. Si secundum, habetur compositio vel divisio, qua intellectus affirmat aliquid quam proprietatem convenire essentiae, vel secus; et hic actus vocari solet etiam iudicium, et perfectione longe praestat primo. Si tertium, habetur ratiocinium, nempe actus, quo cognoscitur causa propter quam proprietates de subiecto praedicatur; et cum scientia perfecta illa sit quae cognoscit res per suas causas, actus hic supremum occupat perfectionis gradum inter operationes intellectus nostri, qui cum sit in mera potentia conditus relate ad veritatem, gradatim ad eius perfectam possessionem progreditur. Quare logica, cuius officium est dirigere operationes intellectuales ad absolutam perfectamque scientiae asequutionem, primum agere debet de simplici apprehensione, deinde de iudicio, demum de ratiocinio, quatenus videlicet prima operatio ordinatur ad secundam, et secunda ad tertiam; et sic ipsam naturae ordinem quadrantenus imitabitur, quae ab inchoatis et imperfectis suo quodam itinere ad perfecta et absoluta grassatur.

Operae pretium est audire S. Thomam tripartitam logicae divisionem sic more suo explanantem dilucide: « Sicut dicit Philosophus in tertio *De Anima*, duplex est operatio intellectus; una quidem, quae dicitur indivisibilem intelligentia, per quam scilicet apprehendit essentiam uniuscuiusque rei in seipsa; alia est operatio intellectus, scilicet componentis et dividens. Additur et tertia operatio, scilicet ratiocinandi, secundum quod ratio procedit a notis ad inquisitionem ignotorum. Harum autem operationum prima ordinatur ad secundam, quia non potest esse compositio et divisio nisi simplicium apprehensorum. Secunda vero ordinatur ad tertiam, quia videlicet oportet, quod ex aliquo vero cognito, cui intellectus assentiat, procedat ad certitudinem accipiendam de aliquibus ignotis. Cum autem logica dicatur rationalis scientia, necesse est, quod eius consideratio versetur circa ea quae pertinent ad has praedictas operationes rationis. De his igitur quae pertinent ad primam operationem intellectus, idest de his quae simplici intellectu concipiuntur determinavit Aristoteles in libro *Praedicamentorum*. De his vero quae pertinent ad secundam operationem, scilicet de enunciatione affirmativa et negativa, determinavit Philosophus in libro *Perihermenias*. De his vero quae pertinent ad tertiam operationem determinavit in libro *Priorum* et sequentibus » (1).

(1) In lib. I *Perihermenias*, lect. 1. Vide etiam *Poster. Analyt.* lib. I, lect. 1.

Logicae subdivisio. Mentis operationes, quae subiectae constituunt logicae, considerari possunt, vel dumtaxat relate ad earumdem dispositionem et ordinem seu ad partem formalem; et in hoc casu habetur pars illa logicae, quae quaestiones minus abstrusas evolvit, quaeque praecipue versatur circa structuram, formam et leges rationis seu argumentationis. Haec pars nuncupari solet logica minor, logica formalis, logica praeceptiva; quia in praeceptis tradendis potius immoratur, quam in natura speculanda earum mentis operationum, quibus applicantur praecepta. Verum enim operationes mentales spectari possunt, secundum quod per ipsas veritatem consequimur, et sub hoc respectu efflorescit alia pars logicae, quae scrutatur naturam operationum per quas mens pervenire nititur ad ignotorum cognitionem; et sic abstrusiores quaestiones explicare ingreditur circa singulas intellectus operationes determinando directe de intentionibus, indirecte autem et secundario tum de rebus, quae diversis intentionibus substant, tum de potentiis et actibus potentialium quae efformant huiusmodi intentiones. Hinc in hac nobiliori philosophiae rationalis parte quaestiones agitari solent sane difficiles et litigiosae de natura et fundamento conceptus universalis, de natura veritatis et de actu mentis in quo ipsa formaliter et proprie reperitur, de instrumentis quae homini suppetunt ad verum capessendum, demum de syllogismo applicato materiae certae, idest de syllogismo demonstrativo, deque natura et proprietatibus perfectae demonstrationis, et de scientia quae effectus est demonstrationis. Altera haec pars logicae nominari solet logica maior, logica demonstrativa, vel logica critica, idest iudicativa.

Ratio huius subdivisionis. Cum logica, uti videbimus de scientiarum partitione, primo loco tractanda sit quippe quae organum et instrumentum est reliquarum scientiarum, cumque alia ex parte captu difficillima sit, quippe quae versetur circa secundo-intellecta, ne mentes juvenum in ipso scientiarum limine difficultatibus detererentur, opportunum omnino fuit in qualibet operatione mentis nostrae, quantum materia patiebatur, separare ac deducere quaestiones faciliores a difficilioribus. Sic collectum in unum veluti corpus id quod in tota logica facilius est primo loco explicandum proponetur juvenibus qui animam gerunt mollem et implicatis scientiarum disquisitionibus minime assuetam. Quo peracto, planior erit via et longe paratior ad maioris momenti difficilioresque controversias ultro citroque agitandas.

V. LOGICA EST SCIENTIA SPECIALIS. Disputatum est inter philosophos an logica dicenda sit scientia vel ars; et multiplex hac super re prolata fuit opinio. Quidam enim rati sunt logicam esse artem et non scientiam: alii docuerunt eam esse simul scientiam et artem: alii dixerunt eam esse quamdam communem scientiam cum

omnibus scientiis commixtam et confusam, eo quod ceterae scientiae omnes ea utantur tamquam instrumento: alii demum propugnantur logicam esse specialem scientiam. Ut propositae quaestioni fiat satis, tuemur logicam esse veri nominis scientiam, sed per quamdam similitudinem posse etiam dici artem; insuper addimus eam esse scientiam specialem ab omnibus aliis specificè diversam. Et re sane vera, uti assertio aperitur per partes, scientia definitur *cognitio rei per causas*, et consequenter scientiae proprium est ex intrinsecis principii, quae naturam cuiusque rei constituunt, eius proprietates affectionesque colligere; et si circa praecepta tradenda versatur, ea ex propriis principii, ad quae referuntur, derivare. Iamvero logica ex principii quae rationis naturam constituunt, colligit quo pacto ratiocinia conficienda sint, ut mens ex noto, legitime deducat ignotum. Ergo logica est veri nominis scientia.

Quod si interdum logica appelletur ars, hoc est per quamdam similitudinem; nam sicut ars praecepta et regulas tradit, per quas ad debitum finem actus humani perveniunt, ita etiam logica normas exhibet ad opus in actibus rationis molendum. Hoc autem inter utramque differt, quod praecepta artis ex experientia usuque colliguntur, scientiae vero praecepta ex intrinsecis rei principii dimanant; et hoc sensu etiam arithmetica et geometria dicuntur artes, quia praeter veritatis contemplationem opus aliquod efficiunt, ut numerare, mensurare (1). Quare logica, eo quod utitur argumentis demonstrativis ad probandum plura de suo subiecto, est scientia veri nominis; eo quod normas tradit ad ratiocinium conficiendum, ceterosque mentis actus apte ordinandos, quamdam artis similitudinem induit.

Quod autem logica sit specialis scientia sic declarari potest. Scientiae distinguuntur per obiecta formalia; cum autem obiectum formale logicae differat ab obiecto formali reliquarum scientiarum, rite concluditur logicam esse ab aliis scientiis diversam. Ut huiusmodi rationis intelligatur efficacia, animadvertendum est logicam disserere de ipsa natura et legibus rationis independenter a qualibet particulari veritate, et generatim tradere modum, quo illud efficitur, quin attingat peculiare modos, quibus particulares scientiae eo utuntur ad proprias conclusiones demonstrandas. Quare logica non est instrumentum proprium et proximum cuiusque scientiae, sed commune et remotum, cum ipsa exhibeat communes leges ratiocinandi in qualibet materia, ideoque est specialis scientia; tametsi sit commune instrumentum, seu aptius scientia instrumentorum, quibus reliquae scientiae utuntur.

Hunc subtilem rerum delectum sic illustrat et per quoddam simile veluti sub oculos ponit B. Albertus M.: « Quamvis scientiae sint mul-

(1) S. THOM. IN BOETIUM, *De Trin.* q. 5, a. 1.

tae, et quolibet scientia habeat modum, qui differt a modo alterius, sicut et unaquaeque scientia differt ab altera; est tamen unus communis modus scientiae per quoddam commune, quod est in omni scientia. Et hoc est, quod per investigationem rationis ex cognito deveniatur in cognitionem ignoti... et gratia illius communis est in omni scientia modus unus communis omnis scientiae. Et hic modus est per actum rationis, qui ratiocinatio sive argumentatio est... Hic autem modus quamvis communis sit per hoc, quod in quolibet scientia; tamen secundum se consideratus hic modus potest esse subiectum scientiae, et scientia specialis de ipso est... Patet igitur quod logica est una specialium scientiarum, sicut fabrilis, in qua specialis est ars fabricandi malleum, cuius tamen usus omnibus adhibetur, quae arte fabrilis fabricantur. Investigatio enim sive ratio investigans ignotum per notum, speciale quoddam est, quod passionem habet et differentias, et partes et principia, quae dum de ipso probantur, ars et scientia efficitur specialis, cuius usus postea omnibus adhibetur scientiis. Sic patet quod logica scientia est specialis » (1).

Doctrina B. Alberti nuper memorata eo redit ut dicatur: In omnibus scientiis est modus communis, idest veritatis investigatio per progressionem a noto ad ignotum. Huiusmodi modus in se consideratus, prout nempe abstrahit a ratione ac modo, quo invenitur reliquis scientiis immixtus, est peculiare subiectum illius scientiae quae denominatur logica. Quare ceterae scientiae et inter se et cum logica in eo congruunt, quod ratiocinio utantur; sed logica hoc sibi proprium vindicat, quo discriminatur a ceteris, quod nempe rectam viam ac rationem efficiendi adhibendique ratiocinium generatim et absolute tradat. Ergo subiectum logicae, licet in usum cadat aliarum scientiarum, nihilominus non potest de illis praedicari (2).

Proponitur dubium. Ex doctrina a nobis hucusque exposita, sponte in mentem venit dubitatio quaedam; nimirum quoniam pacto partes logicae, uti dialectica vel sophistica, quae non concludunt vel probant ex certis et necessariis et recte, sed vel ex probabilibus, vel perperam et perverse, non desciscant a dignitate scientiae; cum scientia sit de necessariis et certis.

Dubium enodatur. Proposita difficultas illico evanescet, si cum S. Thoma distinguimus inter logicam utentem et docentem. Dialectica quippe prout est utens procedit ex probabilibus, minime vero prout est docens. Qui hoc intelligendum sit sic exponitur ab ipso Doctore Angelico: « Dialectica potest considerari secundum quod est docens, et secundum quod est utens. Secundum quod est docens habet considerationem de istis intentionibus (*generis, speciei, differentias*

(1) De Praedicab. tract. I, cap. I.

(2) Cf. SCOTUM, *Univer. Porphyreii*, q. 2, n. 2.

praedicati, etc.), instituens modum quo per eas probabiliter procedi possit ad conclusiones in singulis scientiis probabiliter ostendendas, et hoc *demonstrative* facit, et secundum hoc est scientia. Utens vero est secundum quod modo adiuncto utitur ad concludendum aliquid probabiliter in singulis scientiis, et sic recedit a modo scientiae. Et similiter dici potest de sophistica, quia prout est docens tradit per necessarias et demonstrativas rationes modum arguendi apparet. Secundum quod est utens deficit a progressu verae argumentationis. Sed in parte logicae quae dicitur demonstrativa, solum doctrina pertinet ad logicam, usus vero ad philosophiam, et ad alias peculiare scientias, quae sunt de rebus naturae. Et hoc ideo quia usus demonstrativae consistit in utendo principiis rerum de quibus fit demonstratio, quae ad scientias reales pertinet non utendo intentionibus logicis. Et sic apparet quod quaedam partes logicae habent ipsam scientiam, et doctrinam, et usum; sicut dialectica, tentativa, et sophistica: quaedam autem doctrinam, et non usum; sicut demonstrativa » (1).

VI. LOGICAE NECESSITAS ET PRAESTANTIA. Antequam huic introductioni ad logicam explicandam imponamus finem, non erit abs re pauca delibare de necessitate et excellentia logicae. Principio quidem duplex distinguenda est logica, alia naturalis, alia artificialis, cuius distinctionis discrete meminit S. Augustinus logicam naturalem ab artificiosa discernens (2). Prima definiiri solet: *Dispositio quaedam a natura accepta ad bene utendum actibus rationis nullo magisterio nullaque doctrina.* S. Augustinus eam appellat « innatam vim naturae per quam perficit ea quae sunt » (3). Secunda vero definitur: *Reflexa quaedam notitia et distinctio mediocorum idoneorum ad veritatem facilius assequendam studio et meditatione comparata.* Ex ipsa utriusque logicae definitione patet, naturalem non distingui ab artificiosa, nisi ut imperfectum et inchoatum a perfecto et absoluto. Idcirco non inficiamur, posse genus humanum in quarundam veritatum cognitionem pervenire sine logica artificiali, et etiam in scientiis aliquid proficere; compertum quippe nobis est, ope logicae naturalis, antequam logicae praecepta exstarent, et ad scientiae formam exigerentur, nonnullas scientias aliquid profecisse. Nihilominus tuemur, logicam artificiosam in reliquarum scientiarum incrementa mirum quantum conferre. Sicut enim artifex quo melius sui artificii instrumenta cognoscit, eo meliora molitur opera; ita eo facilius scientias quisque assequitur, quo perfectius instrumenta novit, quibus illae utuntur;

(1) *Metaph.* lib. IV, lect. 4.(2) *De Civ. Dei*, lib. II, cap. VII.(3) *Quaest.* q. 21.

quae quidem cognitio ab una logica exhibetur. Hoc in causa est quamobrem apud veteres philosophos nullum invenire sit absolutum philosophiae systema, antequam logica in unum scientiae corpus redigeretur, et cur iidem philosophi in natura rebusque abditis indagandis defectu logicae in errores prolapsi sint. Uti enim Philosophus notat, defectu logicae Pythagoras admisit, unum et numerum esse extra res sensibiles (1). De hac eadem re sic monet B. Albertus M.: « Propter hoc Aristoteles frequenter dicit in diversis libris suis, quod causa erroris antiquorum fuit, quia scientiam logicam non invenerunt sive habuerunt » (2).

Ut huiusmodi, de qua loquimur, logicae necessitas melius percipiatur, duplici potissimum ratione eam confirmare possumus. Prima ducitur ex proprio actu scientiae, qui est cognoscere conclusiones per earumdem resolutionem ad principia per se nota. Iam vero ad solam logicam pertinet modum tradere resolvendi conclusiones in principia, ideoque analytica sive resolutoria dicitur. Ergo logica est maximae necessitatis (3).

Secunda ratio repetitur ex modo inquirendi veritatem. Siquidem nequit obtineri certa et evidens veritatis cuiusque rei cognitio, adeoque scientia, nisi perspectus cognitisque nobis sit modus definiendi, dividendi, demonstrandi. Porro idonea definiendi, dividendi ac demonstrandi ratio non potest praestari nisi a logica. Ergo ad scientias capessendas logica est apprime necessaria. Hinc merito affirmat Philosophus, *absurdum esse, simul quaerere modum sciendi, et scientiam* (4). Cum ergo sciendi modus a logica exhibeatur, ratio connexi exigit, ut logica aliis scientiis praemitatur, utpote instrumentum ad reliquas disciplinas addiscendas necessarium. Communis quippe et generalis sciendi modus debet antevertere scientias in communi; sicut particularis sciendi modus antea debet quamlibet scientiam in particulari (5).

Quae a nobis hucusque disputata sunt concludi illustrarique possunt praeclaro quodam S. Thomae testimonio, quo sic rationalis disciplinae necessitatem in aperto ponit: « In addiscendo incipimus ab eo, quod est magis facile, nisi necessitas aliud requirat: quandoque enim oportet in addiscendo non incipere ab eo, quod est facilius; sed ab eo a cuius cognitione cognitio sequentium dependet; et hac positione oportet in addiscendo a logica incipere; non quia ipsa sit facilior scientiis ceteris; habet enim maximam difficultatem, cum sit

(1) *Metaph.* lib. I, text. 8.(2) *De Praedicalib.* tract. I, cap. II.(3) S. THOM. *In 3. Sent.* Dist. 31, q. 2, a. 4.(4) *Metaph.* lib. II, text. 15.(5) Cf. *Cosm. ALAM. Log.* q. 1, a. 5.

de secundo-intellectis; sed quia aliae scientiae ab ipsa dependent, in quantum ipsa docet modum procedendi in omnibus scientiis. Oportet primum scire modum scientiae, quam scientiam ipsam, ut dicitur 2 *Mel.* text. 15 » (1). Nimirum iuxta S. Thomam licet logica abstrusior sit ceteris scientiis, cum versetur circa secundas intentiones; nihilominus omnibus ceteris disciplinis praemitenda est, propterea quod omnes ab ipsa dependent, quatenus modum ipsa praebet procedendi in omnibus scientiis. Quae S. Doctoris ratio non solum quamlibet, sed absolutam logicae necessitatem apertissime demonstrat, et simul declarat singularem huius disciplinae rationalis excellentiam ac dignitatem, quippe quae hominem docens ipsa ratione recte uti, illam directe perficit facultatem, qua homo ceteris praestat animantibus, viamque parat tutam, apertam et facilem illas scientias capessendi, quae animum nostrum maximopere exornant. Hinc merito a veteribus logica amplissimis fuit elata laudibus, quam non dubitarunt appellare organum scientiarum, medicinam ac magistram mentis, artem artium, scientiam scientiarum. Praestat aut specimen citare B. Albertum M. qui de logica loquens ait: « Haec autem scientia a phantasiis, quae videntur et non sunt, liberat, errores damnat et ostendit falsitates, et lumen dat rectae contemplationi in omnibus » (2).

(1) In *BORRUM, De Trin.* q. 6, a. 1 ad 3 secundae quaestionis.(2) *De Praedicalib.* tract. I, cap. III.